

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد حقوق اقتصادی

عنوان:

تحلیل حقوقی کارت اعتباری

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر غلام نبی فیضی چکاب

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر ستار زر کلام

نگارش:

محمد جواد کاظمی جزه

1389

برای اطلاع از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شماره ۱۹۵۹۲۹/۱۶ و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدفهای علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایه قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

تقدیم به

همه کسانی که با علم عوام زده برخورد نمی کنند

تشکر و قدرانی

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود . در این جا بر خود لازم می دانم از تمامی اساتید بزرگوار، بویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم.

از استاد « فاضل » و گرامی ام جناب آقای دکتر غلام نبی فیضی چکاب که راهنمایی اینجانب در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده اند، نهایت تشکر و سپاسگزاری را دارم. همچنین

از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر ستار زرکلام به عنوان مشاور که با « راهنمایی » خود مرا مورد لطف و منت قرار داده اند کمال تشکر و قدرانی را دارم و در نهایت

از داوری های صبورانه دکتر کاویانی خالصانه تشکر می نمایم.

چکیده

با پیشرفت زمان جهت تسهیل امر مبادلات، شیوه ها و ابزارهای جدیدی ابداع می شود؛ از جمله این ابزارها که گسترش سریعی در دنیا دارد، کارت های اعتباری می باشد. در این کارت، دارنده کارت می تواند در هر زمانی با استفاده از اعتبار تخصیص یافته به او به پول نقد دست یافته یا بدون پرداخت پول از کالاها و خدمات مراکز تجاری و خدماتی استفاده کند. در معامله با این ابزار عناصر متعددی چون صادرکننده کارت، دارنده کارت و پذیرنده کارت دخالت دارند که روابط حقوقی بین آنها، محل بحث و اختلاف نظر است. بنابراین می طلبد این مسئله هم مانند مسائل مستحدثه دیگر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و در مسیر قانونمند کردن آن کوشید. در این راستا ماهیت قرارداد کارت اعتباری را می توان به دو صورت تحلیل کرد: منطبق نمودن آن بر عقود معین و یا مطرح نمودن آن به عنوان عقدی خاص در چارچوب ماده 10 قانون مدنی. در انطباق ماهیت حقوقی کارت اعتباری بر عقود معین، عقودی مانند حواله، قرض، جعاله و وکالت مطرح گردیده است. تطبیق کارت اعتباری بر هر یک از این عقود با اشکالاتی مواجه است و هر یک به تنهایی نمی تواند کارت اعتباری را پوشش دهد. بنابراین نظریه استقلال کارت اعتباری مطرح می شود. در این پژوهش کارت اعتباری به عنوان عقدی خاص و مستقل در راستای ماده 10 قانون مدنی شناخته شده و در این راستا مورد تحلیل قرار گرفته است. موضوع قابل توجه در این زمینه این است که آنچه عمدتاً در بکارگیری و استفاده از نهادهای حقوقی جدید در هر جامعه ای باید مدنظر قرار گیرد، حمایت قانونی لازم از افراد آن جامعه «در این جا دارنده کارت» در مقابل آثار و تبعات آن و ارائه پوشش های امنیتی و حقوقی لازم در این زمینه می باشد. در این پژوهش با بیان ضرورت وجود کارت های اعتباری، با تأکید بر لزوم وضع و تدوین مقررات قانونی و حمایت از دارندگان، دیدگاههای گوناگون راجع به ماهیت حقوقی این کارت ها مورد بررسی و تحلیل قرار می گیرد.

کلید واژه ها: کارت اعتباری، صادرکننده کارت، دارنده کارت، پذیرنده کارت، ماده 10 ق.م.

فهرست مطالب

1	مقدمه
5	بخش نخست: شناخت کارت اعتباری
5	فصل مقدماتی: کلیات پرداخت الکترونیکی
8	فصل نخست: مفهوم کارت اعتباری
11	مبحث نخست: تاریخچه کارت اعتباری
16	مبحث دوم: تعریف کارت اعتباری
19	مبحث سوم: عناصر تشکیل دهنده کارت اعتباری
20	مبحث چهارم: انواع کارت اعتباری
23	مبحث پنجم: عواید صادرکنندگان کارت اعتباری
25	مبحث ششم: مزایا و معایب کارت اعتباری
25	گفتار نخست: مزایای کارت اعتباری
27	گفتار دوم: معایب کارت اعتباری
29	فصل دوم: بازشناسی کارت اعتباری از سایر کارت پرداخت ها
29	مبحث نخست: کارت های شارژ
30	مبحث دوم: کارت های بدهی
32	مبحث سوم: کارت های خرید

- بخش دوم: بررسی ماهیت روابط حقوقی بین طرفین کارت اعتباری.....36
- فصل نخست: تحلیل روابط حقوقی در چارچوب عقود معین.....37
- مبحث نخست: تحلیل روابط حقوقی در قالب بیع و حواله.....37
- مبحث دوم: تحلیل روابط حقوقی در قالب بیع و جعاله.....40
- مبحث سوم: تحلیل روابط حقوقی در قالب بیع نسبه، ضمانت و وکالت.....44
- مبحث چهارم: تحلیل روابط حقوقی در قالب قرض (دستورالعمل بانک مرکزی).....45
- فصل دوم: تحلیل روابط حقوقی در چارچوب قراردادهای نامعین.....50
- مبحث نخست: اوصاف قرارداد کارت اعتباری.....51
- گفتار نخست: لازم.....51
- گفتار دوم: عهدی.....52
- گفتار سوم: الحاقی.....55
- گفتار چهارم: مبتنی بر اعتبار.....58
- مبحث دوم: انعقاد قرارداد کارت اعتباری.....59
- گفتار نخست: تراضی.....59
- گفتار دوم: اشتباه.....60
- گفتار سوم: حکم عواید کارت اعتباری.....64
- مبحث سوم: اجرا و آثار قرارداد کارت اعتباری.....67
- گفتار نخست: اجرای قرارداد.....68
- گفتار دوم: آثار قرارداد نسبت به طرفین قرارداد.....69
- گفتار سوم: آثار قرارداد نسبت به اشخاص ثالث.....78
- گفتار چهارم: تعیین هویت و ادله اثبات.....84

89.....	مبحث چهارم: خاتمه قرارداد کارت اعتباری
90.....	گفتار نخست: انحلال ارادی (فسخ)
92.....	گفتار دوم: انحلال قهری (انفساخ)
93.....	بند نخست: شرط پایان مدت (اعتبار)
93.....	بند دوم: عدم انجام تعهدات از طرف دارنده کارت
93.....	بند سوم: انجام تعهدات توسط دارنده کارت
94.....	بند چهارم: فوت دارنده کارت
94.....	بند پنجم: ورشکستگی دارنده کارت
96.....	نتیجه
100.....	فهرست منابع
109.....	ضمائم
109.....	ضمیمه شماره 1: ضوابط صدور و راهبری کارت بانک ها منتشره توسط بانک مرکزی
111.....	ضمیمه شماره 2: ضوابط صدور کارت بانک ویژه (کارت اعتباری)

علائم اختصاری

ق.م: قانون مدنی

ق.ت: قانون تجارت

ق.آ.د.م: قانون آیین دادرسی مدنی

ق.ا.ا.م: قانون اجرای احکام مدنی

ق.ت.ا: قانون تجارت الکترونیک

الف. بیان مسئله

کارت اعتباری یکی از ابزارهای نو مالی می باشد که توانسته است در برخی کشورها جایگزین اصلی پول شود بطوری که پرداخت درصد بالایی از معاملات آنها از طریق این کارت صورت می گیرد؛ کارت اعتباری کارتی است که یک بانک، نهاد پولی یا اعتباری بر مبنای اعتبار دارنده صادر می کند و به دارنده امکان می دهد کالا یا خدمتی را بدون پرداخت وجه نقد و صرفاً با ارائه کارت خریداری کند و سپس بهای آنرا طی مدت زمان مشخص بر مبنای شرایط تعیینی در قرارداد بازپرداخت کند. بدین توضیح که اگر آن را ظرف مدت تعیین شده بازپرداخت نماید، بدون هیچ گونه جریمه تأخیری به حساب او منظور و با بدهی او تسویه می گردد اما در غیر این صورت به ازای هر روز تأخیر در تأدیه علاوه بر اصل مبلغ بدهی، باید درصدی معینی که در هنگام انعقاد قرارداد تعیین می شود بپردازد.

از آنجا که خاستگاه اصلی کارت اعتباری کشورهای غربی با نظام بانکداری متعارف می باشد، اگر دارنده در سررسید اصل بدهی را طبق صورتحساب نپردازد باید بهره پول را بپردازد. اما در نظام بانکداری اسلامی طبق قانون عملیات بانکی بدون ربا، گرفتن مبلغ اضافه بر مقدار بدهی مصداق ربا دارد و حرام است. بنابراین ما در این پژوهش باید راهکاری برای این موضوع ارائه نماییم.

موضوع دیگر در رابطه با ماهیت حقوقی کارت اعتباری، تحلیل قراردادی است که کارت اعتباری تبلور و تجلی آن می باشد؛ در این زمینه دو دیدگاه عمده وجود دارد: دیدگاه نخست؛ تحلیل کارت اعتباری در قالب عقود معین و دیدگاه دوم؛ تحلیل این قرارداد در چارچوب قراردادهای خصوصی موضوع ماده 10 قانون مدنی. ما در این پژوهش پس از شناخت مفهوم کارت اعتباری و بازشناسی آن از سایر کارت پرداخت ها (بخش نخست)، در بخش دوم بعد از بررسی و نقد تحلیل کارت اعتباری در قالب عقود معین، تحلیل آن را در چارچوب قراردادهای خصوصی را بر می گزینیم و بیان می داریم که ما مجبور نیستیم هر قرارداد جدیدی را با عقود معین

تحلیل و بررسی نمائیم، بلکه همین که قرارداد مستحده با اخلاق و نظم عمومی مابینت نداشت، برای پوشاندن لباس حمایتی قانون کافی است. بنابراین بخش دوم پژوهش حاضر با این نگرش ادامه می یابد.

ب. سؤال تحقیق:

ماهیت حقوقی کارت اعتباری چیست؟ با عنایت به ممیزات دنیای تجارت الکترونیک آیا باید آنرا در قالب عقود معین تحلیل کرد یا در قالب قراردادهای خصوصی؟

ج. فرضیه

از آنجایی که سادگی و سرعت از ممیزات دنیای تجارت الکترونیک می باشد، باید بیان داشت که قرارداد کارت اعتباری یکی از مصداق های ماده 10 قانون مدنی می باشد و ما الزامی نداریم آن را در قالب عقود معین تحلیل نمائیم.

د. سوابق مربوط

در داخل کشور، از بعد تحقیقاتی، در مقاله ای سال 82 و 84، سیدعباس موسویان، استاد پژوهشکده پولی و بانکی و آقای محمد علی تسخیری در مقالاتی جداگانه شرعی بودن قراردادهای موضوع این کارت را مورد بررسی قرار داده اند. و از بعد عملی هم بانک مرکزی در بخشنامه ای در سال 80 و 87 ضوابط صدور کارت بانک ویژه (اعتباری) را بیان داشته بدون اینکه تحلیل دقیقی از ماهیت و نظام مسئولیت در این کارت بدست دهد. و اما در منابع خارجی، در کتابی تحت عنوان پول مجازی جدید، حقوق و عمل، الیور هنس¹ به تبیین ابزارهای مالی جدید از جمله کارت اعتباری پرداخته است و در کتاب حقوق پرداخت های بانکی بلیز²، به صورتی نه تفصیلی روابط طرفین این کارت ها مورد بحث قرار گرفته است و اخیراً هم تاد زوویکی در مقاله ای، رابطه بین کارت های اعتباری و ورشکستگی را تبیین می کند.

¹ . oliver hens. New virtual mony.

² . tomahs blaze. Law of banking payment.

نتیجه این که: وجود خلاء تحقیقاتی در این زمینه در کشور ما با توجه به جدید بودن موضوع احساس می شود و این پایان نامه می تواند قدمی هرچند کوچک در تبیین مسائل مربوط به این کارت بردارد

ه. اهداف تحقیق

هدف علمی این تحقیق، تبیین روابط حقوقی طرف های درگیر در فرآیند عمل یک کارت اعتباری با عنایت به به حقوق مصرف کنندگان (دارندگان) این کارت می باشد و هدف کاربردی تحقیق هم، ارائه نتایج حاصل از تحقیق به مؤسسات مربوطه خصوصا سازمان حمایت از مصرف کننده خواهد بود.

و. روش تحقیق

کتابخانه ای و میدانی و مراجعه به سایت ها و مؤسسات مربوطه مثل بانک ها.

ز. تقسیم مطالب

بنابراین با عنایت به مطالب فوق این تحقیق را در دو بخش دنبال می کنیم؛ در بخش نخست پس از بیان کلیاتی در ابطنه با پرداخت های الکترونیکی، مفهوم کارت اعتباری را در فصل نخست مورد بررسی قرار می دهیم و در فصل دوم در راستای شناخت بیشتر این کارت به بازشناسی آن از سایر کارت پرداخت ها می پردازیم. بعد از شناسایی این کارت، در بخش دوم روابط حقوقی طرف های این کارت را در دو فصل بررسی می نماییم؛ فصل نخست روابط حقوقی طرف های کارت در چارچوب عقود معینه و فصل دوم تحلیل این روابط در چارچوب قراردادهای خصوصی موضوع ماده 10 قانون مدنی. در ادامه با پذیرش تحلیل اخیر این روابط را به طور مبسوط تری مورد بررسی قرار می دهیم.

بخش نخست

مفهوم کارت اعتباری

بخش نخست: شناخت کارت اعتباری

فصل مقدماتی؛ کلیات پرداخت الکترونیکی³

پرداخت، یکی از زیر ساختهای تجارت الکترونیک می باشد؛ زیرساختی است که هم نیازمند زیر ساختهای دیگر است و هم خود به عنوان زیر ساختی مستقل محسوب می شود. وابستگی پرداخت به زیر ساختهای دیگر به خصوص زیر ساختهای امنیتی و قانونی، واقعیتی انکار ناپذیر است. البته زیر ساختهای فنی نیز مسئله ای جدای از ماهیت پرداخت نمی باشد، چنانچه پرداخت بدون استفاده از تجهیزات نرم افزاری و سخت افزاری و ارتباطاتی، اساسا پرداخت الکترونیکی نخواهد بود و یک پرداخت الکترونیکی بدون شک نیازمند تامین امنیت و پیش بینی قوانین و مقررات لازم در خصوص مسائلی مانند قطعیت و برگشت پذیری پرداخت و قواعد مربوط به رفع تعارضات احتمالی خواهد بود. استقلال پرداخت از سوی دیگر به دلیل اهمیتی است که پرداخت در مفهوم عام کلمه یعنی اعم از پرداخت سنتی یا پرداخت الکترونیک، در مقوله تجارت به مفهوم اعم (اعم از سنتی یا الکترونیک) دارد. به بیان روشن تر در تجارت، بدون توجه به اینکه تجارت سنتی است یا الکترونیک، پرداخت ثمن معامله از درجه اهمیت بالائی برخوردار است، چرا که اساسا هدف مستقیم و انگیزه اصلی یک طرف قرارداد یعنی فروشنده کالا یا ارائه کننده خدمات از انعقاد قرارداد، دریافت وجه خدمات ارائه شده از سوی او یا ثمن مبیع فروخته شده است⁴.

قبل از معرفی و تشریح کارت اعتباری، درک فضای کلی موجود در تجارت الکترونیک لازم و ضروری است؛ مقصود از فضای کلی تجارت الکترونیک نحوه سفارش و چگونگی ارتباط مالی پرداخت کننده با دریافت کننده وجه است. در فضای تجارت الکترونیک به عنوان مثال کارت اعتباری، همواره بیش از دو طرف قرارداد در فرآیندهای مختلف شکل گیری و اعتبار یک قرارداد الکترونیک (از جمله پرداخت) ایفای نقش می کنند؛ این

³. Electronic Payment .

⁴. ایمانوئل تی لاریا، روش های پرداخت ثمن در تجارت الکترونیک، ترجمه ماشاء اله بنا نیاسری، (مجله حقوقی، تهران، ش 34، 1385)، ص 159.

طرفها در همه اشکال تجارت الکترونیک از ابتدا تا کنون حضور داشته اند، از روش مبادله الکترونیکی داده ها⁵ گرفته؛ که در آن شبکه های ارزش افزوده مبادرت به ذخیره سازی، ارسال مجدد پیام و... می کردند، تا تجارت الکترونیک امروزی که اساسا مبتنی و وابسته به اینترنت است و در آن وبگاههای گوناگون مبادرت به عرضه خدمات متفاوتی نموده و به عنوان واسطه عمل می کنند.⁶ پرداخت الکترونیکی نیز این قاعده مستثنی نمی باشد بطوریکه دخالت شبکه بانکی یا نهادهای مالی در پرداخت های الکترونیکی امری اجتناب ناپذیر است، اعم از اینکه پرداخت الکترونیکی یک پرداخت الکترونیک داخلی باشد یا بین المللی.

یک شبکه بانکی از اجزای گوناگون تشکیل شده است؛ در این شبکه بانکی، اجزای گوناگونی وجود دارد که تراکنش های⁷ مالی مربوط به یک بازرگان را به صورت بر خط⁸ پردازش می کند، این بانک در حقیقت افتتاح کننده حسابی برای بازرگان است که بازرگان بوسیله آن بهره مند از پرداخت های الکترونیک می شود. در شبکه بانکی مزبور، بانک دیگری وجود دارد که می توان آنرا بانک مصرف کننده نام نهاد، بانک مربوط به بازرگان همواره ارتباط خود را با بانک مصرف کننده حفظ می کند که این ارتباط به منظور بررسی چگونگی تراکنش مربوطه ضروری می باشد. ارتباط میان بازرگان و بانک مربوطه اش همواره یک ارتباط واقعی و بر خط است زیرا که چنین ارتباطی متضمن اطلاع رسانی تایید پرداخت انجام شده از سوی مصرف کننده به بازرگان است، اما ارتباط میان مصرف کننده و بانک مربوطه اش عمدتاً یک ارتباط برون خط⁹ بوده و این ارتباط اکثراً با استفاده از روشهای مانند ارسال صورت حساب به وسیله پست سفارشی یا پست الکترونیکی مثلاً در کارت اعتباری خواهد بود.

لازم به ذکر است استفاده از دو اصطلاح بازرگان و مصرف کننده در ترسیم شبکه بانکی فوق به دلیل درک آسان تر این شبکه لحاظ شده و این اصطلاحات منطبق بر مدل تجاری تجارت تاجر با مصرف کننده¹⁰ می باشد

⁵. EDI

⁶. حمید ابراهیمی و امید مهدیه، *تجارت الکترونیک*، (انتشارات همای دانش، تهران، 1385)، ص 287.

⁷. transactions.

⁸. on-line

⁹. off-line

¹⁰. B2C(business to consumer).

. اما از آنجایی که شبکه بانکی اختصاص به مدل تجاری تاجر با مصرف کننده ندارد استفاده از اصطلاحات بازرگان و مصرف کننده نیز همواره ملازمه ای با شبکه بانکی نخواهد داشت .

می توان فرآیند عمل یک شبکه بانکی، به عنوان مثال در مورد کارت اعتباری را، بدین نحو تبیین کرد¹¹:

* مصرف کننده با دسترسی به بازار مبادرت به انتخاب یک فروشگاه مجازی جهت خرید برخی اقلام می نماید ؛

* رایانه سرویس دهنده¹² فروشگاه یا بازار مجازی ، به سیستم رایانه ای بازرگان مربوطه ، برای بررسی عدم یا وجود کالای انتخاب شده توسط مصرف کننده دسترسی می یابد ؛

* سیستم رایانه ای بازرگان مبادرت به معرفی صفحه وب¹³ مربوطه فروشگاه مجازی بازرگان به مصرف کننده می نماید ؛

* مصرف کننده مبادرت به انتخاب کالای مورد تمایل خود کرده و پرداخت را با استفاده از شیوه خاصی مثلاً کارت اعتباری که در صفحه وب مربوطه بازرگان مشخص شده انجام می دهد ؛

* سیستم ارتباطاتی رایانه ای بازرگان به بانک بازرگان جهت بررسی تایید یا عدم تایید پرداخت به عمل آمده توسط مصرف کننده مرتبط می شود ؛

* سیستم ارتباطی بازرگان توسط پست الکترونیکی به مصرف کننده اطلاع می دهد که انتقال وجه به درستی انجام شده است . چنانچه به روشنی ملاحظه می شود در یک فرآیند کلی پرداخت الکترونیک، تنها دو طرف پرداخت کننده و دریافت کننده دخالت ندارد و اشخاص (عمدتاً حقوقی) ثالثی در این فرآیند جزء بازیگران اصلی می باشند. اهمیت پرداخت و روشهای آن به اندازه ای است که عده ای آن را هدف تجارت الکترونیک و تجارت بر خط در نظر گرفته ، و روشهای پرداختی را که توسط مشتری ها و مصرف کنندگان و همچنین بازرگانان به طور وسیعی پذیرفته شده باشد را ضامن یک تجارت الکترونیک واقعی و لازمه آن به شمار آورده اند.¹⁴

11 . محمد علی نوری، حقوق تجارت الکترونیک، (انتشارات گنج دانش، تهران، 1382)، ص 131.

12 . server

13 . Web page

14 . v.d.dudeja 'information technology·e-commerce and e-business' (new delhi·ajay verna pub·2001)· p 231.

روش های پرداخت الکترونیکی بسیار متنوع می باشند؛ به طور خلاصه می توان روش های ذیل را نام برد:

پرداخت با استفاده از کارت های الکترونیکی، که خود انواع متنوعی را در بر می گیرد؛ از جمله کارت اعتباری،

-- کارت بدهی، کارت شارژ؛

- پرداخت با استفاده از کیف پول الکترونیکی؛

- پرداخت با استفاده از پول نقد الکترونیکی؛

- پرداخت با استفاده از چک الکترونیکی¹⁵.

با عنایت مطالب فوق ما در فصل نخست، کارت اعتباری را، به عنوان یکی از روش های پرداخت الکترونیکی، مورد بررسی قرار خواهیم داد و در فصل دوم با توجه به اهمیت کارت های الکترونیکی، به بازشناسی کارت اعتباری از سایر کارت پرداخت ها خواهیم پرداخت.

فصل نخست: مفهوم کارت اعتباری¹⁶

کارتهای اعتباری دارنده خود را قادر می سازند تا سقف معینی از اعتبار، مبادرت به پرداخت غیر مستقیم بهای کالا و خدمات خریداری شده بنمایند. برای دریافت یک کارت اعتباری اگر چه نیازی به پرداخت و اشتراک سالیانه نیست اما کارتهای اعتباری بر دارندگان خود بهره ای سنگین را جهت پرداخت بار می کنند که گاه این بهره به 20 درصد نیز می رسد. از میان صادر کنندگان کارتهای اعتباری، کارتهای "ویزا" و "مستر کارد"¹⁷ از بقیه کارتهای اعتباری مشهورتر بوده و استفاده کنندگان بیشتری در سراسر جهان دارند، بطوریکه کارت اعتباری "ویزا" حدود 50 درصد و کارت اعتباری "مستر کارد" نیز حدود 30 درصد پرداختهای الکترونیکی را در جهان پوشش می دهند. استفاده از کارتهای اعتباری شایع ترین روش پرداخت در مدل تجاری تجارت تاجر با

¹⁵ . برای مطالعه بیشتر در رابطه با روشهای پرداخت الکترونیکی، نک: سید علی شبستری، ابعاد حقوقی روشهای پرداخت در تجارت الکترونیک و تجارت بین الملل سنتی، (پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، 87-1386). همچنین، نک: سید عادل حیدری، شیوه های پرداخت در معاملات بین المللی، (پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرکز، 1382).

¹⁶ . Credit card.

¹⁷ . visa card. Master card.

مصرف کننده¹⁸ است به طوریکه در اغلب وبگاهها یا وب سایتهای فروش اینترنتی، کارتهای اعتباری "ویزا" و "مستر کارد" به عنوان روش پرداخت در اختیار مصرف کنندگان و مرورگران شبکه جهانی اینترنت قرار داده شده است.

برای درک هر چه بهتر فرآیند عمل کارت اعتباری می توانیم مثالی را به این شرح در نظر بگیریم: به فرض، شخصی می خواهد چند لوح فشرده از یک وبگاه موجود در اینترنت خریداری نماید. این شخص با انتخاب لوحهای فشرده مبادرت به وارد کردن اطلاعات کارت اعتباری خود در محلهای مشخص بروی صفحه وب خاص موجود در آن وبگاه می نماید. صفحه ای که اطلاعات مربوط به کارت اعتباری شخص در آن وارد می شود معمولاً یک صفحه امن¹⁹ بوده و با استفاده از تکنیک های رمز نگاری، اطلاعات مربوط شخص فقط برای آن وبگاه قابل رویت خواهد بود و شخص ثالثی به غیر از دارنده کارت اعتباری که شماره کارت اعتباری و مشخصات آن را وارد می کند و گردانندگان وبگاه مزبور علی الاصول قادر به مشاهده و دسترسی به اطلاعات کارت اعتباری فرد نخواهد بود. هنگامی که شخص خریدار مبادرت به انتخاب و کلیک کردن بر روی گزینه "تسلیم کردن"²⁰ می نماید اطلاعات مربوط به کارت اعتباری اش برای بازرگان فرستاده می شود. اندوزنده اطلاعات مربوطه را به بانک صادر کننده کارت اعتباری مشتری، جهت تایید این اطلاعات ارسال می کند. بانک یا نهاد مالی صادر کننده کارت اعتباری حسب مورد پاسخ خود را مبنی بر تایید یا عدم تایید اطلاعات مربوطه اندوزنده ارسال می کند که این پاسخ توسط اندوزنده به نوبه خود به اطلاع بازرگان می رسد. در نهایت نیز بانک صادر کننده کارت اعتباری مشتری این فرآیند را به اطلاع مشتری می رساند. تمامی این فرآیند در خلال چند ثانیه اتفاق می افتد و چنانچه ملاحظه می شود کل فرآیند از حیث زمانی متضمن صرفه جوئی قابل ملاحظه ای در وقت است.²¹ ایرادی که به این فرآیند وارد است به افزایش هزینه ها و در نتیجه افزایش بهای پرداختی برای یک کالا بر می

18 . b2c.

19 . secure web page.

20 . submit.

21 . فریدون توده فلاح، بررسی چگونگی کاربرد کارت های بانکی در ایران (پایان نامه کارشناسی ارشد موسسه عالی بانکداری، تهران، 133)، ص 23.

گردد؛²² به بیان روشن تر پرداخت با استفاده از کارت اعتباری هزینه های اضافه بر قیمت واقعی کالا را بر مشتری به عنوان پرداخت کننده تحمیل می کند؛ علت اضافه شدن این هزینه ها به قیمت واقعی کالا، ناشی از واقعیاتی مانند هزینه بر بودن طراحی نرم افزار های مربوطه، تجهیزات سخت افزاری، تجهیزات ارتباطاتی با سرعت بالا و تأمین زیر ساخت هائی است که امنیت و اطمینان از روش تا حدود زیادی تأمین می نماید. اگرچه سیستم کارت اعتباری به عنوان یک مدل اقتصادی در مبادلات مالی در تمام دنیا مورد استفاده قرار می گیرد اما این به معنای آن نیست که شرکت های صادرکننده این کارت ها همگی از سیستم و روش واحدی برای ذخیره اطلاعات و شماره گذاری کارت ها استفاده می کنند. اما امروزه تمام کارت های اعتباری استاندارد و مشهور بین المللی از سیستم شماره گذاری ANSI Standard X4.13-1983 برای این منظور استفاده می کنند. در این سیستم از یک عدد 16 رقمی استفاده می شود. این عدد برای سهولت هنگام خواندن یا به خاطر سپردن به صورت چهار مجموعه چهار رقمی نوشته می شود اما این تقسیم بندی چهارتایی هیچ ارزش و معنای خاصی ندارد.²³ مثلاً شماره گذاری یک کارت استاندارد مانند مسترکارت یا ویزا به این صورت انجام می شود:

از سمت چپ، اولین رقم مشخص کننده سیستم کارت اعتباری است. عدد 3 مشخص کننده یک کارت از خانواده کارت های باشگاه های تفریحی و سیروسفر است. مثلاً 37 به معنی American Express و 38 به معنی Diners Club است. عدد 4 برای Visa، عدد 5 برای MasterCard و عدد 6 برای Discover Card استفاده می شود. در مورد MasterCard رقم دوم تعداد ارقام بعدی که باید به عنوان شماره شناسایی بانک تفسیر شود را مشخص می کند.²⁴ مثلاً عدد یک به معنی این است که رقم سوم شماره بانک است یا عدد 2 یعنی رقم های سوم و چهارم شماره بانک است. ارقامی که پس از شماره بانک می آیند، حداکثر تا رقم پانزدهم مشخص کننده شماره حساب دارنده کارت است و رقم شانزدهم یک رقم کنترلی²⁵ می باشد. در مورد Visa ارقام دوم تا ششم شماره بانک و ارقام هفتم تا دوازدهم یا هفتم تا پانزدهم شماره حساب و ارقام سیزدهم یا شانزدهم

22. steven semeraro, **credit card enterchange fees**(legal studies research paper series, 2008, no21), p178.

23. manas ratha, **the credit card model**(massachusatts institute of tecnology press, 2001), p 232.

24. (visacard.com), (mastercard.com), (discovercard.com).

25. Check Digit.

رقم کنترلی هستند. اطلاعات این نوار بر روی سه تراک که عرض هر کدام به اندازه یک دهم اینچ است ذخیره می‌شود. تراک‌های اول و سوم می‌توانند 210 بیت بر اینچ (bpi) و تراک دوم می‌تواند 75 بیت بر اینچ ذخیره کند. جزئیات نحوه ذخیره‌سازی اطلاعات روی این تراک‌ها در استاندارد ISO/IEC7811 آمده است. متناظر با هر کارت اعتباری بانکی مشخصات مهمی از دارنده کارت نزد بانک صادرکننده کارت ثبت می‌شود. این اطلاعات حداقل شامل نام و نام خانوادگی دقیق دارنده کارت، آدرس صحیح وی و شهر و کشور محل سکونت است. علاوه بر اطلاعات فوق، تاریخ انقضای اعتبار کارت نیز ثبت می‌شود. به طور معمول، پیش از سررسیدن تاریخ انقضای کارت، صادرکننده آن با صاحب کارت تماس می‌گیرد و او را برای جایگزین کردن کارت فعلی با کارت جدید تشویق می‌کند. کارت جدید ممکن است دارای شماره متفاوتی باشد یا از همان شماره قبلی برای مدت معین دیگری مجدداً استفاده شود. با توجه به مطالب پیش گفته، در این فصل، ابتدا در مبحث نخست، تاریخچه کارت‌های اعتباری بیان می‌گردد در مبحث دوم کارت اعتباری از دیدگاه محققان تعریف می‌گردد، عناصر تشکیل دهنده کارت را در مبحث سوم بررسی می‌نماییم و به ترتیب در مبحث چهارم، پنجم و ششم، انواع کارت اعتباری، عواید صادرکنندگان کارت اعتباری و مزایا و معایب استفاده از کارت اعتباری مورد بررسی و بحث قرار می‌گیرد.

مبحث نخست: تاریخچه کارت اعتباری

در بیان تاریخ آغاز کارت‌های اعتباری، دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد، بعضی می‌گویند سابقه آن‌ها را به گذشته برگردانند و نقطه آغازین را بن‌های اعتباری بدانند که شرکت نساجی انگلستان بین کارکنان خود توزیع کرد و کارکنان با استفاده از آن‌ها از مراکز تجاری طرف قرارداد خرید می‌کردند. شرکت بهای کالاهای خریداری شده را می‌پرداخت؛ سپس به صورت اقساط از حقوق کارکنان کسر می‌کرد.²⁶ بعضی دیگر از

²⁶ محمد رواس قلعه چی، کارت‌های اعتباری در پرتوققه و شریعت، مترجم سید عباس موسویان، (مجله اقتصاد اسلامی، سال سوم، بهار 82)، ص